

ANDRUS SAARESTE

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist

Résumé: Dix ans de recueil systématique des parlers estoniens

Tartu
1932

Eesti Rahvusraamatukogu: EA 6.950

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) – miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronikataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- ⦿ Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- ⦿ Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- ⦿ Saate kasutada üksikterminite tästekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- ⦿ Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstitöötlusprogrammidesse.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juridilise digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopia muuks otstarbek, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- ⦿ Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/en/agb.html>
- ⦿ Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnnes Euroopa riigis.

Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

ALBERT SAARESTÉ

KÜMME AASTAT
EESTI MURRETE SÜSTEMAATSET
KOGUMIST

RÉSUMÉ :

DIX ANS DE RECUEIL SYSTÉMATIQUE
DES PARLERS ESTONIENS

TARTU 1932

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

E 45144

Põhifond

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XXIII

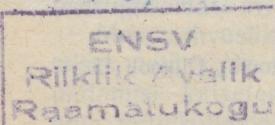
ALBERT SAARESTE

KÜMME AASTAT

EESTI MURRETE SÜSTEMAATSET KOGUMIST

RÉSUMÉ :

DIX ANS DE RECUIEL SYSTÉMATIQUE
DES PARLERS ESTONIENS

EA 6950

TARTU 1932

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

494.545.087

LIBRARY
AKADEMILISE LAMAKEDU SERRI TÖÖTEISTE KIRJAD

ALBENI SAVARESTE

Samalt autorilt. — Du même auteur.

1. Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes. I. Résumé : Du sectionnement lexicologique dans les patois estoniens. I. Avec 60 cartes. Tartu 1924. Prix : 2,50 cour. est. (= 17 fr.).
2. Tundmused tegurina keelearendus. Résumé : Les facteurs affectifs dans la vie du langage. Tartu 1927. Pr. 0,50 cour. est. (= 3,50 fr.)
3. Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524—1739. (Choix d'anciens monuments de la langue littéraire estonienne de 1524—1739). Tartu 1925—31. Pr.: 4,50 cour. est. (= 30 fr.).
4. Die estnische Sprache. Tartu 1932. Pr.: 1 cour. est. (= 7 fr.).
5. Viron kielikartaston julkaisemisaikeesta (Du projet d'un atlas "linguistique de l'Estonie). Helsinki 1930. Pr.: 0,45 cour. est. (= 3 fr.).
6. Eesti keeleala murdelisest liigidusest. Résumé : De la division dialectale de la langue estonienne. Avec 3 cartes. Tartu 1932. Pr.: 0,60 cour. est. (= 4 fr.).

Librairie „Akadeemiline Kooperatiiv“ Tartu (Estonie), Ülikooli 15.

TARTU 1933

AKADEMILISE LAMAKEDU SERRI TÖÖTEISTE KIRJAD

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist.

Aruanne ja väljavaated.

Kultuuri ja vaimuelu paljudel aladel, nii ühiskondlikus, rahvuslikus ja riiklikus elus, kuid ka haridustöös ja teaduslikus uurimistöös, on võimalik tähele panna, et töötamise laad ja suund eri aegadel on teatud määral eripalgeline, et tegevuse arengu eri järgud loomult on üksteisega sõltuvuses, et aeg ja olud on sagedasti määradavad töö ja tegevuse karakterile ja ülesandeile. Saame alati kinnistada esmalt teatavat eelaimduste, kobamiste ja katsetamiste ajajärku, mil tarbed ja huvid alles kummas umbselt ja tärkamas, siis juba aega, mil toimima hakatakse realsemalt ja selleks ka võimed kasvanud ning olud avardunud, kuid esialgu seistikse tarviduse ees töövälja, olukorda ja ainestikkü ennast esialgsgelt üle vaadata, seda lähedale tuua ja käsitletavaks teha. Siis sageli järgneb teatav tähiste panemine, suuremais joontes ülesannete seadmine, probleemistikus sitkmete, tähtsamate sihtjoonte ajamine. Edasi on loomulik, et töö juba suundub rohkem eritluse alale, eriküsimuste üksikasjalikku juurdlusse ja läbitöötamisse. Ja lõpuks juba võimalused avanevad sünteesiks ja kokkuvõteteks, suurte küsimuste lahendamiseks ja esialgsete sihtide õiendamiseks. On seejuures enesestki mõistetav, et need ajajärgud ometi ei esine puhtal kujul, vaid et ajale omasemat laadi töö kõrval toimub ka teissugusemat, nii tagasi kui ettegi küündivat.

Meie rahvuslikkudes teadustes ja nimelt eesti keele uurimises tohiks see puhte-aeg, sageli asjaarmastuslikkude ja undamisi katsetamiste, puudulikkude oskuste ja teadmiste ning mitteküllaldase ainestikuga varustatuse aeg juba olla möödas. Kümne aasta eest, kui Eesti iseseisvus oli meile kätte võidetud ja eesti ülikool avatud, pääsesime teatavasti ka vabamalt ja kindlustatumalt oma emakeele õppimise ja uurimise töömaadele. Ja lühikese ajaga võrsus meil ka tarvilik arv töömehi, õpetlasi. Võib olla, et laiemad hulgad jäid ootama peagi seilelt põlvelt ja iseseisvuse esimeselt aastakünnelt meie keele olu ja arengu suuremate, kokkuvõtlikkude ja sünnetsete käsitsluse ilmumist, olgu näiteks eesti keele ajalugu, eesti murrete arengu ja praeguse olukorra käsitslust, nüüdisaegse eesti (peamiselt ühis- ja kirjakeele) teaduslikku grammaticat, täielikumat eesti keele sõnaraamatut, etümoologilist sõnastikku vms. Võib-olla jäändi ootvele, et nüüd kohe kogu ulatuses valgustust leiavad meie keeleelu põhikü-

simused nagu eesti kirjakeele tekkimine, eesti keele murdeliised erinevused eestlaste eraldielu algusaegadel ja muistse ise-seisvuse ajastul, sõnade järjekord, objekti tarvitust kõnekeelles määrapavad seadused, kohanimede etümolooliline selgitamine jmm. Seda ometi niipea ei järgnenud. Vastupidi, osutus, et üldiselt kalduti palju väiksemate probleemide, üksikküsimuste uurimisele ja asuti ka aeganöödvale ja kulukale toorainestiku kogumisele.

Meile siin, kitsamaile ringidele, on muidugi alati olnud selge, et see talitusviis eesti keele tundmaõppimise ja selgitamise teedel ongi ainus otstarbekohane ja õige, et meilgi suuremate probleemide arutamist ja sünteesi tegemist tuleb rajada kindlaile alustele, olundi põhjalikule tundmissele ja selle üksikasjade tihedale sõelutusele. Kuna teatavasti probleemide uurimine alati kõige paremini ja tõhusamalt sünnib isiklikul algatusel, üksikute, lahustoimivate õpetlaste tardumata, mehhaniiserimata töömeetoditega, on teisalt selge, et ainesstiku kogumine ja kättesaadavaks tegemine — samuti väljandmine — nõuab suuremate ringkondade, terveste asutuste liikumapanekut ja lähemat organiseerimist. Seda tingib tehtava töö suur kulukus, kuid ka nõue, et töö toimuks võimalikult üldisemalt vastuvõetaval, laiemais asjatundlikes ringides heaks kiidetud kujul ja võimalust mööda ka ühtlaselt. Nõnda siis kujunes meilgi loomulikuks, et selle töö endale ülesandeks võttis meil vastselt loodud keeleteaduslik asutus, Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti murdeainestiku kogumist on toimetatud, nagu teame, varematelgi aegadel. Selleks teatud kavatsusi tunneme juba J. H. Rosen plänter'il (vt. ms. Beitr. I, lk. IV, VI—VII). On ka tuttav, et akad. F. J. Wiedemann oma uurimistel on teinud l. s. 60-ndail aastail mitmed reisid mööda kodumaad ja et Eesti Kirjameeste Seltsi ringkonnas dr. M. Veske on kogunud eri murdealadelt andmeid a. 1875—84, mille vili aga kahjuks — peale väheste trükisilmunu¹ — on jäinud kaotsi. On ka teada, et dr. Jak. Hurt ühes rahvaluulelise, rahvausundilise ja etnograafilise ainesstikuga korrastas veel keelematerjali kogumist, mille tulemused meil tallel Eesti Rahvaluule Arhiivis. Nimetagam veel J. Löger'i sellekohaseid üleskutseid „Eesti Kirjanduses“ 1906, lk. 244—7 („Mõnda keele kohta“), 1909, lk. 207—9 („Üleskutse Eesti keele üleskirjutamisele“) ja Eesti Kirjanduse Seltsi poolt (eriliselt V. Reiman'i, H. Ojansuu,

¹ Vt. ÖES-i AR (SbGEG) 1876, 1877, 1884, ÖES-i T (VhGEG) VIII, EKmS-i AR VI, VII, X.

O. K al d a ja J. J õ g e v e r i õ hutusel) a. 1908 algatatud ja a. 1913 uuesti virgutatud liikumist rahvakeele sugemete kogumiseks¹, mida viimast mõeldi korraldada täpselt Soome tolleaegse murdekogumise eeskujul, selle vahega, et otseseid kavatsusi eriteadlaste väljasaatmiseks siiski polnud, vaid ainestiku korjamist loodeti laiadelt hulkadelt². Mainitagu siinkohal veel üksikute keeleteadlaste nagu J. J õ g e v e r i (1909, 1920), V. Gr ü n t h a l ' i (1909—11), L. K e t t u n e n ' i (1908—10), J. M a r k ' i (1912), G. V i l b e r g ' i (1912) ja allakirjutanu (1916—) murdeuurimisrännakuid Saaremaal, Kodaveres, kirderandadel, Lääne- ja Pärnumaal jm.

See väheulatuslik ja juhuslikumat ilmet kandev töö ei rahuldanud aga enam sugugi neid nõudeid, mida meile hakkas moodne teaduslik uurimine seadma, mille koldeks oli saanud meie noor rahvuslik ülikool.

A. 1921 seepärast sündiski Eesti Kirjanduse Seltsi ja vastselt asutatud Akadeemilise Emakeele Seltsi ringkondade vahel kokkulepe üritada Eestis uutel alustel murdeainestiku kogumist ja see töö otsustati jäätta AES-i ülesandeks³. Ja kitsama ringi nõupidamisel, millest osa võtsid professorid J. J õ g e v e r , L. K e t t u n e n , J. M a r k ja allakirjutanu, tehti otsuseks tööl täiel pingel asuda 1922 suvel, peale selle, kui juba eelneval aastal oli katseks üks uurija (P. V o o l a i n e) läkitatud Kciva eestlaste ja lutsilaste juurde. Koostati ka teatud tegevuskava 10 aasta jaoks. Tööd otsustati alustada neljas sihis: 1) sõnavara ja fraseoloogia kogumine Wiedemanni sõnaraamatu järgi küsitllemise teel 30-st kihelkonnast, 2) häälikulooliste karakteristikate nõutamine igast kihelkonnast, 3) murdetekstide kogumine igast kkh-st, 4) kohanimede kogumine ülemaaliselt⁴. Töö laad ja tehniline külg määratigi üldjoontes kindlaks, arvestades Soomes korraldatud tööd, mõnede Eestis tegevuses olnud uurijate kogemusi ja meie endi eriolusid, võimeid ning võimalusi. Juhatamine usaldati allakirjutanule. Ainelist toetust tööks saadi juba esimesel aastal, Vabariigi Valitsuselt ja Eesti Kirjanduse Seltsilt, kokku 120.000 mk. Ja töö algas.

Täna⁵, meie Seltsi 12. tegevusaasta lävel, pühitsemme nüüd selle isamaaliku ja üldiselt meie teadusele tähtsa töö

¹ Vt. lähemalt A. P a l m , E. Kirjand. Selts 1907—1932, lk. 64—8.

² Vt. Joh. A a v i k ' u toimetusel ilmunud „Üleskutse ja juhatus Eesti rahvakeele sõnade korjamiseks“, 1913.

³ Vt. AES-i prot. nr. 17 (19. XII 1921) ja nr. 22 (10. III 1922).

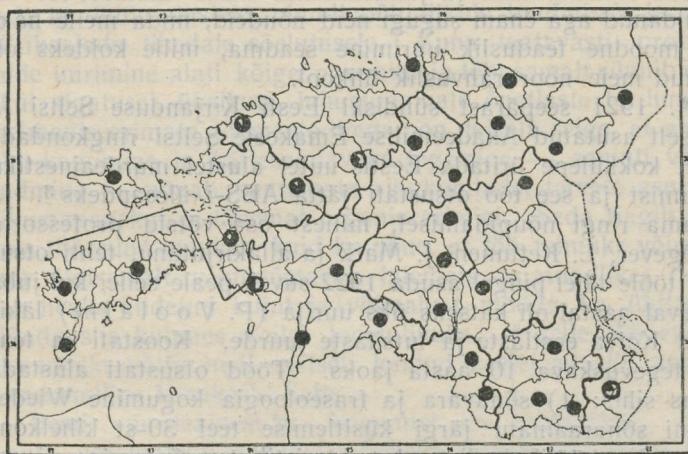
⁴ Neist kavatsustest lähemalt allakirjutanul: „Kuidas murde sugemeid koguda“, EK I (1922) 53—8.

⁵ Ettekandena peetud AES-i aastapäeval 14. veebruaril 1932.

10-aastast mälestust. Lubatagu siis kärmet pilku tagasi heita tehtud töö viljadele. Vaadelgem lähemalt, mida oleme saavutanud, mida oma 10-aastasest töökavast oleme suutnud teostada ja mida vahest jaksanud korda saata isegi üle kavatsuste ülatuse. Tehkem seda töö eri alade kaupa.

1. Kogumine Wiedemannil alusel ehk nn. tähistikuline sõnavarakogumine

on lõpule viidud 24-s kihelkonnas ja pooleli (kuna vahepeal oli uusi ülesandeid juurde sugenenedud, vt. allap., p. 2!) 6-s khh-s (küsitluskaavatusest teostamata 7,3%). Vt. kaarti nr. 1!

Kaart nr. 1.

Selle töoga lähedalt liitub küsitlemine nn. „Lisasõnastiku“ (1930, 287 lk., + „LS-u esimene jätk“ 1931, 33 lk.) järgi, mis seni¹ sisaldab umb. 6300 kas trükitud allikais täiesti tundmatut, murdeist urijate poolt alles avastatud sõna või tähinduslikult vähe tuntud, nn. haruldast sõna. LS-u varal on küsitlemist seni (1927—31)² olnud 45-s eri punktis (s. o. 45 khk-s, mõnedes töö siiski pooleli). Vt. kaarti nr. 2! Selle jälgimisvahendiga on võimalik olnud meie rahvakeelest rehitseda tundmatuid või vähetuntud tüvisõnu, mis võiksid tähtsaks selguda meie kirjakeelelegi.

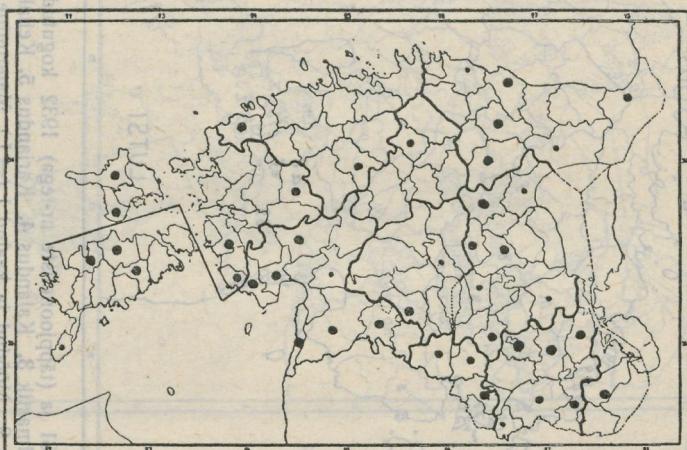
¹ Sellele lisaks ilmus 1932 kevadel „Lisasõnastiku teine jätk“ (26 lk., umb. 450 sõna).

² A. 1927—29 toimus kogumine masinkirjal paljundatud küsitluskaavade varal.

Wiedemann ja LS-ü abil on seni kogutud ainestikku arvult üle 311.000 sedeli.

Sedelite arvud eri kihelkondadest on järgmised: Hls 10.037, Hää 12.146, Jis 8.062, Juu 4.490, Jäm 8.445, JMd 7.965, Khk 13.735, Krl 8.471, Krs 8.836, Koe 8.007, KJn 8.262, Kuu 10.100, Mär 9.251, Puh 8.502, Plt 9.140, Plv 9.843, Ris 6.900, Rõi 13.529, Rõu 7.145, San 9.390, Setu 1.190, Trv 9.900, Tor 9.088, Trm 8.284, Tõs 7.555, Vai 12.480, Vas 6.672, VII 8.210, VJg 9.185, VNg 10.078.

Eti stipendiaandid töö algusaegadel olid veel puuduliku ettevalmistusega ja väheselt vilunud, jätab teatud osa viie esimese aasta tulemustest kvaliteedilt paljugi soovida. Suurem osa tööst siiski on kas rahuldas või isegi hea, eriti viie viimase aasta saavutised.

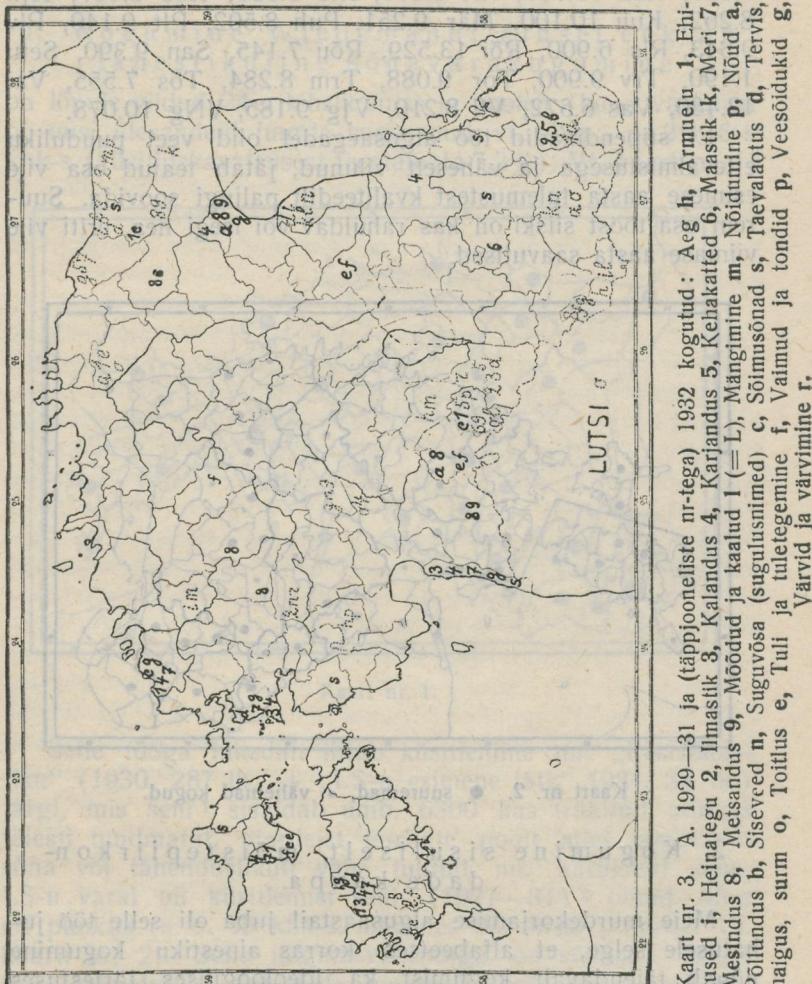

Kaart nr. 2. • suuremad, • vähemad kogud.

2. Kogumine sisuliselt, mõistepiirkondade kaupa.

Meie murdekorjamise algusaastail juba oli selle töö juhatusele selge, et alfabeetses korras ainestiku kogumine nõuab täiendavalalt kogumist ka ideologilises järjestuses (Wd. sõnastiku põhjal küsitlemine pidi olema ainult „kõigepealt“, vt. EK I 153), ja teatud küsitleluspoognate ja mõistepiirkondade alusel oli juba kogutud — tõsi küll hõredalt — a. 1922 umb. 6.000 sed., a. 1923 umb. 4.900 sed. jne. (Nõud, vanker, regi, sugulusnimed, ristinimed, tähed, linnud, kalad jm.). Sel alal töö suuremat süvendamist aga

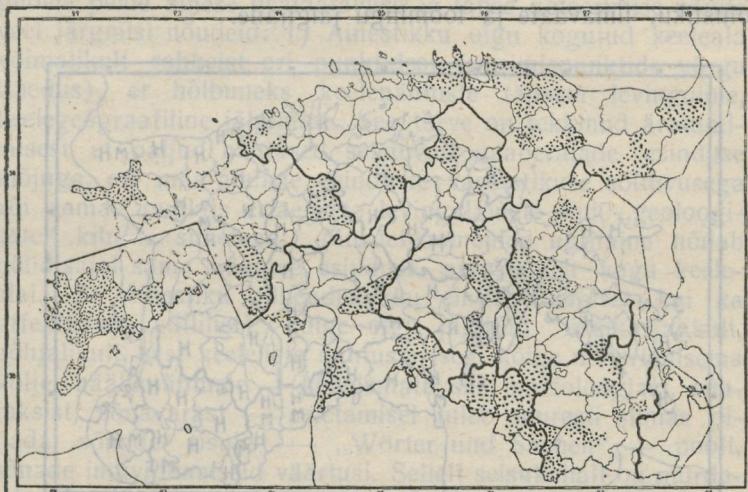
takistas uurimisvahendi, s. o. mõisteliste sõnaloendite piuudumine. Kui aga Wied-i järgi küsitlemistest suurem osa oli läbi ja selle meetodi teatud puudused hakkasid enam ilmsiks tulema, selguma ja kui teisalt ka teoksil oleva „Ideo-

loogilise sõnastiku“ käskiri rohkem hakkas kuju omandama, otsustati mõistelist küsitlemist juba tugevamini rõhutada ja laiendada. 1929 suvel katseks saadetigi üks stipendiaat ainuüksnes ideoloogilisele kogumissele (Ridalasse, saadud 1.500 sed.). Järgneval, 1930. a. oli sel kogumis-

viisil töötajaid 11 ja a. 1931 — 61. Töö seniseks tulemuseks meil on mõttepüirkonniti sõnakogud 18—20 kihelkonast umb. 17.300 sedeli ulatuses ja järgmistelt mõistealadelt. Vt. kaarti nr. 3!

Ideoloogilisel meetodil kogutud ainestikust valdav osa, nagu selgunud, vastab täiel määral Murdetoiimkonna poolt tööle asetatud nõuetele ja need kogud võivad sõnade sisuliseltki küljelt pakkuda rohkesti uut vastavate alade uuri jaile. Tähendatagu siiski, et AES-i MT kui oluliselt keeleteaduslik asutus pole muidugi vajaliseks pidanud kalduda sõnavara mõistelise poole uurimise äärmostesse, vaid esi-

Kaart nr. 4.

joones on püüdnud toonitada ikkagi keelelist külge. Asjade ja mõistete endi põhjalikum uurimine on meil Eestis teatavasti eriasutuste — Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi ülesandeks.

3. Kohanimede kogumine.

Kohanimed on kogutud 33 khh-st, seega $\frac{1}{3}$ kogu meie keelealalt. Sedelite arv on 34.600. Vt. kaarti nr. 4!

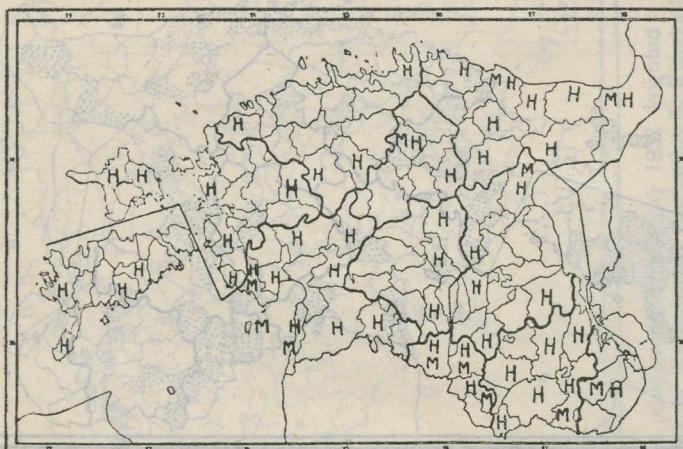
See töö on viimaseil aastail — ideoloogilise kogumise esiletöusu tõttu — pisut vaibunud. Kuid Eesti Keele Arhiivi, kuhu AES-i murdekogud teatavasti on deponeeritud,

¹ 1932 a. suvel 16 — Korr. märkus

on lisandunud vahepeal ka muul viisil, nimelt ülikooli töödena saadud kohanimekogusid. Tuleval aastal on AES-i MT-1 kavatsus seda tööosa jälgvi virgutada.

4. Murdetekstide kogumine

on toiminud 40-st eri kihelkonnast. Kuuldelisi tekste on Seltsil praegu umb. 1820 lk., fonograafseid tekste 223 rulli. Tekstidest on kaugelt suurem osa täiesti rahuldas või heagi. Need kogud on teadlastele tulevikus, ideoloogiliste kogude kõrval, kahtlemata kõige täiuslikumaks ja ustavamaks uurimisainestikuks. Ja sisulisestki küljest need pakuvad palju uut ja tähelepanavat meie rahva vanemate kommete, olustiku, ilmavaate ja loomingu jälgjajaile.

Kaart nr. 5. H — häälikuloline, M — morfoloogiline ülevaade.

5. Häälikulooliste ja morfoloogiliste ülevaadete kogumist on seni olnud 50 kihk-st (nende seas 12 morfoloogilist karakteristikat), kokku umb. 8.700 lk. Vt. kaarti nr. 5!

Stipendiaatid on AES-1 10 a. jooksul olnud kokku 97 isikut, nende seas 53 naist (peam. naisüliõpilast) ja 44 meest (meesüliõpilast ja meesõpetajat), kõik vastava keeleteadusliku eriharidusega. Nendest siinkohal mainitagu järgmisi, kes tööst on osa võtnud pikema aja vältel (4—7 a.) ja paremate tagajärgedega: Joh. Arike (7 suve), Karl Mihkla (5 s.), Salme Soosaar (5 s.), Mihkel Tooms (5 s.), Salme Tanning (4 s.), Linda Pärt (4 s.).

Üldse on töötatud, peamiselt suviti, 220 kuu, s. o. kokku 18¹/₃ aasta jooksul.

Rahaliselt on selle aja kestel kogutud kereeainestik AES-le maksma läinud 23.201 krooni.

Tulemuseks on ainestik, ilma milleta meil ülikoolis õppetööd praegu eesti ja sugukeelte alal ei oskaks kujutleda, ainestik, mida Eestis ja kaugemalgi iga õpetlane, kes eesti keelt või lähemaid sugukeeli käsitleb, tingimata peab tundma ja arvestama ja mida seni ilmunud töödes ongi juba arvestatud.

Väljavaated ja lähemad kavatsused.

Moodne lingvistika asetab teatavasti kõnekeele aineskogudele peale ainese usaldatavuse ja täpse noteerimise nõude veel järgmisi nõudeid: 1) Ainestikku olgu kogutud kleeala võimalikult rohkesti eri punktidest (uurimispunktide võrgu tihedus), et hõlbuneks keelenähtuste täpsem levinguline, keelegeograafiline jälgimine. See tarve on tekkinud äratundmisest; et paljud nähtused seletuvad naaberlade esinduse mõjuga, eri maa-alaliste esinduste vastastikuse sõltuvusega või samas punktis eriaegsete levingulainete kui „geoloogiliste“ kihtide suhetega. Murdefenomenide uurimine nõuab nüüdisajal sama nähtuse esinduse arvestamist kogu kleealal. 2) Ainestiku tähenduslikku (intellektuaalset kui ka affektiivset, stiililist) külge olgu jälgitud üksikasjalikult, põhjalikult, sest keeleliste nähtuste isegi kõige materiaalsema külje, häälknähtuste — kõnelemata siis morfoloogiast, süntaksist, sõnavarast — seletamisel tuleb suuresti silmas pidada sõnade sisulist — „Wörter und Sachen“ — poolt, sõnade individuaalseid väärtsusi. Sellelt seisukohalt on murde-tekstid eriti tähtsad ja ustavamad. 3) Ainestik samast murdepunktist olgu kogutud võimalikult täielikult ja tühjendavalt, sest nähtuste seletamisel on sagedasti arvestatav muu ainestiku esindus samas murdes, asjaomase idioomi kogu süsteem, kogu ehitus, kogu struktuur.

Nende nõuete täielik rahuldamine meie oludes pole aga kuigi hõlpus. Kuigi riigivalitsus, ülikool ja kultuurkapital on kiiduväärt arusaamist meie ülesandeist näidanud ja lahket vastutulelikkust meile osutanud, on meil aineline abi ikkagi jäanud puudulikuks, mis meie maa ja rahva kehvsega seletatav. Siin tahaksin ometi toonitada, et rahva piiratud jõukust arvestadeski on meil Eestis murrete uurimiseks kulutada siiski tunduvalt väiksemaid rahasummasid kui mõnelgi teisel meiega vörreldaval naabermaal.

Ainestiku otstarbekohane kogumine nõuab hästi vilunud, spetsiaalse haridusega ja tööl täielikult pühendumud uuri-

jaid, kelle arv aga ei tohiks olla suur. Meil aga õpetlaste pere eesti keele alal üldse on väike, nad on ametiliste kohustega täiel määral seotud. Ülikooli lõpetanud eesti filoloogide kohta peame samuti toonitama viimast — me kõik tunneme meie emakeeleõpetajate ränka töökoormatist. Oleme see-pärast pidanud leppima pea ainuliselt üliõpilastega, esimesil tööaastail isegi noorte, alles algajate üliõpilastega, viimaseil aastail küll juba vanematega. Kuid me ka teame, et noorte filoloogide pere Eestis on suuremalt osalt õige kehvadest ringkondadest, nad peavad oma õpingute lõpetamisega tõttama. Arusaaday, et nad murdekogumise tööks saavad aega pühendada üksnes suviti ja ka siis õige piiratud määral, 1—2 kuud. Sellest tulebki meie ainekogujate väga suur arv (97) nende 10 a. kestel, mis mõnevõrra kahjulikult on kajastunud töö ühtlusel, ainestiku vörreldavusel. Oleks meie materjal 220 kuu (= 18 $\frac{1}{3}$ a.) jooksul seevastu olnud kogutud 10—20 isikul, siis see oleks märksa ustavam, põhjaliikum ja ühtlasem olnud ning kahtlemata ka arvukam. Töö korralduse tunduvaks puuduseks peab nimetama ka asjaolu, et tööde juhatamiseks ja korraldamiseks pole meil võimalik olnud hankida jõudusid, kes oma võimeid ja aega oleksid saanud sellele tööle pühendada täies ulatuses. Muudes maades on võidud siin talitada paremini.

Neid puudusi peame tulevikus katsuma miinimumini vähendada, s. o. peame püüdma kindlustada endile ainelist abi, veel paremini ette valmistama kogujaid ning katsuma ligi hoida teatavat kogujaskontingenti püsivamalt.

Kui aga arrestada meie olude kitsust ja võimete vähesust, siis olen isiklikult küll veendunud, et kulutatud aineliste jõududega vörreledes (23.200 kr.) ja stipendiaatide noorust ja kogemuste mõõdukust arrestades on meie töö tulemused täiesti head. Kui meil ka varanduslikke võimeid sageli on olnud kehvalt ja tööd on tulnud mõnelgi teha põugusalt, lühiajaliselt, on seda ometi tehtud tähelepandava hoolega, sügava huvi ja andumusega. Ses mõttes on tänu avaldada väga paljudele meie stipendiaatidele. Igatahes meie praegused kogud annavad meie keeleala, meie murrete kohta palju tihedamat ja täielikumat pilti kui mõnelgi naabermaal, kus tööd on tehtud paremate eeldustega. Ja meie murdetekstide kogud (1820 lk. ja 223 fon. rulli, neile lisaks veel muul teel hingitud tekstit, kokku siis 51-st khk-st) on meie keeleuurimise kõige paremaks ja ustavamaks raudvaraks, millele lähedale pole samuti meie naabermaad jõudnud. Kui meile veel viis aastat võimaldatakse umbkaudu endiste ressürssidega tööd jätkata ja täiendava kava ulatuses tööd ka lõpe-

tada, siis usume, et oleme väärthusliku töö teinud oma jõudude vähesuse kiuste ja ka odavalt.

Meie järgneva viie aasta kava aga peaks olema:

1. Wiedemann i järgi küsitlemine 6-s poolelijää-nud kihelkonnas lõpetada (umb. 12—15 töökuud).

2. Kohanimede kogumine ülemaaliselt lõpetada.

3. Ideoloogilist kogumist suuremal määral jätkata.

Läbi küsitleda võimalikult kõik mõistealad, neist tähtsamaid 3—5 punktis. See töö võiks kesta vähemalt 100 kuud.

4. Tulevase Eesti Keele Atlae¹ jaoks andmeid edasi koguda tähtsamate keelelistete erinevuste kohta igast khh-st (à 2—4 punktist).

5. Murdetekstide kogumist jätkata igas khk-s, võimalikult eri punktidestki.

6. LS-u läbiküsitlemine igast khh-st lõpetada.

7. Jätkata häälikulooliste ja morfoloogiliste karakteristikate hankimist igast khh-st.

8. Korraldada perekonnanimede ja vanemate ristnimede kogumist igast kihelkonnast.

9. Korraldada tähtsamail murdealadel instrumen-taalfoneetilisi uurimisi.

Seda konkreetset töövilja, mida praegu AES-i kogudena näeme Eesti Keele Arhivis (EKA), tuleb võtta paljude huvi-osaliste isikute ja teatasas mõttes laiemategi ringide ühiste jõupingutuste kogutulemusena. AES-i ja ainestikku tarvitavate uurijate nimel lubatagu siin tänu avaldada köigile, kes selle töö kordaminekuks otseselt või kaudselt on kaasa aidanud, nimelt Vabariigi Valitsusele, Kultuurkapitali nõukogule, Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali valitsusele, Tartu Ülikooli valitsusele, AES-i toetajaliikmeile ja E. Kirjanduse Seltsile ainelise toetuse eest, töö ja nõuga avitamise eest aga meie stipendiaatide arvukale perele, AES-i juhatusele ja MT kaasliikmeile, ning lõpuks neile paljudel vanadele eidekes-tele ja taadikestele, kes oma töörükka elu viimseid päevi pole keelanud kulutamast oma vaimlise päranduse edasiandmiseks nooremaile põlvedele!

Kogutud ja kogutava ainestiku suhtes jäaks meil aga soovida, et see tumim või vähemalt vaikiv keelevara korraldatuna lähemail aegadel pandaks suuremal määral kõnelema kui seda seni sündinud.

¹ Vastavaist kavatsustest vt. allakirjutanul: „Viron kielikar-taston julkaisemisakeesta“ (Suomi V 10 või Vähäisiä kirjelmä LXVIII).

Dix ans de recueil systématique des parlers estoniens.

Bilan et perspectives.

Dans les recherches scientifiques les méthodes de travail varient selon les époques. Après une période de tâtonnements la recherche se fait plus positive, bien que les résultats en restent provisoires. Une fois dessinées les grandes lignes du travail d'analyse, on peut aborder l'étude approfondie des questions particulières; ensuite il est permis de passer à la synthèse scientifique. Bien entendu il n'en va pas toujours exactement ainsi; la science est susceptible de progrès rapides, comme aussi de retours en arrière.

Les sciences en Estonie, particulièrement celles qui ont trait à la langue nationale ont dépassé le stade du dilettantisme et des connaissances insuffisantes. Dans la dernière décennie l'indépendance du pays et l'existence d'une université nationale ont permis de mettre sur pieds une linguistique estonienne. Si, dans le grand public, certains ont trop attendu de cette première période de travail, par exemple une histoire de l'estonien et de ses dialectes, une grammaire scientifique, un dictionnaire plus complet de la langue estonienne, un dictionnaire étymologique, des études sur la naissance de la langue littéraire, l'ordre des mots, la toponomie, tous ces résultats n'ont pas été acquis. Au contraire l'activité linguistique s'est portée sur de moins vastes problèmes, sur des questions particulières, sur le recueil des matériaux.

Le plan des milieux compétents était le suivant: n'aborder les grands problèmes, ne passer à la synthèse qu'après avoir trié les matériaux, afin d'édifier sur des bases solides. De plus on jugea bon de ne pas laisser s'éparpiller les efforts, mais de subordonner l'activité des travailleurs à une institution unique, dont ils accepteraient les méthodes et les doctrines, précaution la plus sûre pour l'homogénéité des

résultats à obtenir. Ce rôle directeur devait appartenir à l'Association pour la Langue Nationale (A. L. N.), *Akadeemiline Emakeele Selts*, fondée en 1920.

Des éléments d'une dialectologie estonienne avaient été rassemblés déjà à une époque plus ancienne (F. J. Wiedemann en 1860—70, M. Veske en 1875—84). Le célèbre folkloriste estonien Jakob Hurt avait recueilli en 1865—1906 des matériaux linguistiques, ainsi que des données d'ethnographie, de religion et de poésie populaires, conservés aujourd'hui dans les Archives du Folklore Estonien. Depuis, les recherches poursuivies, peu étendues et laissées au hasard des inspirations personnelles, ne satisfaisaient plus aux exigences de la science moderne, dont notre jeune université nationale (1919) était devenue le foyer.

C'est ainsi qu'en 1921, dans les milieux de la Société de Littérature Estonienne et de l'Association pour la Langue Nationale on décidait, d'un commun accord, d'entreprendre sur de nouvelles bases le relevé des dialectes estoniens et de confier cette tâche à l'A. L. N. Et par délibération d'un cercle plus restreint, à laquelle prirent part les professeurs J. Jõgever, L. Kettunen, J. Mark et le signataire de ces lignes, on décida de commencer le travail pendant l'été de 1922, en le répartissant sur dix années, avec un quadruple objectif: 1) relevé lexical et phraséologique, d'après le dictionnaire de Wiedemann, *Estnisch-deutsches Wörterbuch*³ (1923), après enquête dans trente paroisses; 2) listes des particularités phonétiques de toutes les (100) paroisses; 3) recueil de textes dialectaux dans toutes les paroisses; 4) relevé toponymique dans tout le pays. Pour les méthodes et le côté technique on en fixait les lignes générales d'après ce qui avait été fait en Finlande, en tenant compte de l'expérience de certains enquêteurs estoniens et des conditions particulières du pays, ainsi que des compétences et des possibilités pratiques. La direction de l'entreprise était confiée à l'auteur de cet article. Comme aide matérielle l'œuvre recevait, dès la première année, du gouvernement de la République et de la Société de Littérature Estonienne, une somme de 120.000 marcs (8.000 fr.). Le travail commença.

A l'heure actuelle, au seuil de la douzième année d'activité de notre Association, nous commémorons dix années de travail, important résultat de notre activité scientifique. Qu'il nous soit permis ici de jeter un rapide coup d'œil en arrière sur les résultats obtenus. Voyons de plus près ce à quoi nous sommes parvenus, ce que nous avons réussi

àachever de notre plan décennal et ce qui a pu être réalisé au-delà; prenons chaque partie du programme.

1. Recueil sur la base de Wiedemann ou recueil lexical alphabétique.

Ce travail est achevé dans 24 paroisses, à moitié fait dans 6 paroisses (dans l'intervalle d'autres tâches étaient venues s'ajouter, v. plus bas 2). 7,3% du plan inachevés. V. carte 1. Joindre à ce travail le questionnaire d'après le „Supplément Lexical“ (1930, 287 p; plus: „Première addition au S. L.“, 1931, 33 p.), qui jusqu'à présent comprend environ 6.300 éléments lexicaux découverts récemment par les enquêteurs ou mots sémantiquement peu connus, mots rares. Par le S. L. on a enquêté jusqu'à présent (1927—31) sur 45 points (soit 45 paroisses, ainsi la moitié en plus du nombre fixé). V. carte 2. Par cette enquête il a été possible de glaner des parlers estoniens beaucoup de radicaux inconnus ou peu connus dont une partie pourrait être aussi utilisée par notre langue littéraire.

A l'aide de Wiedemann on a rassemblé jusqu'à présent des éléments sur plus de 311.000 fiches.

2. Relevé quant au fond, par classes d'idées.

Dès les premières années de notre relevé dialectologique il était apparu clairement à la direction de l'entreprise que le recueil des matériaux dans l'ordre alphabétique exigeait aussi un classement idéologique (sur la base de Wiedemann, c'est ce que devait être seulement le questionnaire „avant tout“, v. Eesti Keel, I 153), et on avait déjà rassemblé d'après certains questionnaires idéologiques provisoires (à la vérité d'une manière assez sporadique) en 1922 environ 6.000 fiches, en 1923 environ 4.900 fiches (Récipients, voiture, traîneau, noms de parenté, prénoms, étoiles, oiseaux, poissons, etc.). Ici d'ailleurs on ne pouvait approfondir le travail faute de moyens, des questionnaires idéologiques plus complets faisant défaut. Mais quand on eut fini une bonne partie du recueil basé sur Wiedemann et mis en lumière certains défauts de méthode, le manuscrit du „Lexique Idéologique“ prenant tournure, on décida de donner plus d'importance à la méthode idéologique. A l'été de 1929, à titre d'essai, on chargeait un boursier de procéder uniquement au relevé idéologique (résultat: 4.500 fiches). L'été suivant, en 1930, le nombre des participants à ce genre d'enquête s'élevait à 11, à 6 en 1931 (et à 16 en 1932). Jusqu'à présent le travail qui a porté en 1929—31 sur 18 à 20 paroisses a donné un recueil

lexical, par classes de sens, qui est conservé sur 17.300 fiches environ, d'après l'ordre idéologique sur les domaines suivants (v. carte 3): Amour (femme, vie sexuelle, accouplement: 1), Fenaison (2), Temps (états météorologiques: 3), Pêche (4), Elevage des bestiaux (5), Vêtements (6), Mer (7), Apiculture (8), Sylviculture (9), Récipients (a), Agriculture (b), Noms de parenté (c), Firmament (d), Nourriture (e), Feu (f), Bateaux (g), Invectives (s). Les numéros et les lettres pointillés indiquent sur la carte les domaines explorés en 1932.

Pour le fond la méthode idéologique apporte aux chercheurs de nombreux et appréciables éléments nouveaux. Indiquons cependant que la Commission Dialectologique de l'A. L. N., en tout qu'essentiellement institution linguistique, n'avait pas, bien entendu, pour tâche d'explorer en derniers détails le contenu des mots, les *choses*, mais que toutefois, dans les limites de ses objectifs, elle s'est attachée à en souligner le côté linguistique. Comme on sait, l'étude des choses et des idées est confiée chez nous à des institutions spéciales, au Musée National Estonien et aux Archives du Folklore Estonien.

3. Recueil toponomique.

Effectué pour 33 paroisses, le tiers de notre domaine linguistique. Le nombre des fiches est de 34.600. V. carte 4. Dans les dernières années ce travail, en raison de l'importance accrue du recueil idéologique, est un peu resté en arrière. Mais les Archives de la Langue Estonienne, où sont déposés les recueils dialectaux de l'A. L. N. se sont enrichies, en attendant, d'une autre manière, des relevés de noms de lieux présentés comme travaux d'université. L'année prochaine la Commission Dialectologique de l'A. L. N. a l'intention de redonner de la vie à ce domaine de son activité.

4. Recueil de textes dialectaux.

On y a procédé pour quarante paroisses. L'Association possède actuellement 1820 pages de textes recueillis par enquête auditive et 223 disques phonographiques. La plus grande partie des textes sont tout à fait satisfaisants ou bons. Pour les savants de l'avenir ces collections, outre les recueils idéologiques, deviendront sans aucun doute la source de travail la plus complète et la plus sûre. Et pour le fond elles apportent un grand nombre d'éléments nouveaux et remarquables à ceux qui s'intéressent au genre de vie, aux idées, aux créations de l'imagination et aux coutumes de notre peuple autrefois.

5. Recueil d'études phonétiques et morphologiques.

Jusqu'à présent elle a porté sur 50 paroisses (12 pour les caractéristiques morphologiques). V. carte 5.

En l'espace de dix ans l'A. L. N. a été servie par des boursiers dont le nombre s'élève à 97, dont 53 femmes (principalement des étudiantes) et 44 hommes (étudiants et maîtres de l'enseignement secondaire), tous pourvus d'une préparation linguistique particulière.

En tout on a travaillé, principalement l'été, 220 mois, soit pendant 18 années $\frac{1}{3}$.

Au point de vue financier, pendant cette période, le recueil de matériaux linguistiques a coûté à l'A. L. N. 23.201 couronnes (=154.673 fr.).

Perspectives et projets.

Il est connu que pour le relevé de la langue parlée la linguistique d'aujourd'hui pose comme principes: 1) Que les éléments soient recueillis sur le plus grand nombre de points possible de l'aire linguistique pour faciliter la géographie linguistique; 2) Qu'au point de vue sémantique les matériaux soient recherchés d'une manière détaillée, à fond, afin que dans l'interprétation des problèmes linguistiques il soit tenu compte de tout: „Wörter und Sachen“; c'est à ce point de vue que sont particulièrement précieux les textes dialectaux et les recueils idéologiques; 3) Que sur un même point d'un dialecte la matière soit recueillie d'une manière exhaustive, ce qui souvent aide à mieux interpréter les fait qui dépendent souvent de tout le système du groupe idiomatique.

Il n'est cependant pas facile de satisfaire à toutes ces exigences. Malgré les encouragements que nous avons reçus, nous avons à notre disposition des ressources matérielles insuffisantes qu'explique la pauvreté du pays; il faut noter que, toutes proportions gardées, on a dépensé pour la dialectologie estonienne moins d'argent que dans certains pays voisins.

Il est nécessaire d'avoir des travailleurs experts, spécialement préparés et pouvant se consacrer entièrement à ce genre de recherches. Les savants estoniens sont en petit nombre et retenus par des obligations professionnelles; il en est de même de ceux qui ont fait des études de philologie à l'université. C'est pourquoi nous devons nous contenter surtout d'étudiants, à qui aussi leurs études laissent

peu de liberté; ceux qui prennent part aux travaux de dialectologie d'ordinaire n'y pensent consacrer qu'un été, et même seulement un à deux mois de cette saison. D'où, en dix ans, le grand nombre de ces travailleurs (97), préjudiciable à l'homogénéité des résultats, à la possibilité de comparer les matériaux. Le travail de ces 220 mois, avec 10 à 20 personnes seulement, aurait été plus sûr et sans doute plus abondant. Dans d'autres pays on a bénéficié de circonsances plus favorables.

Ce sont des défauts auxquels nous tâcherons de parer dans l'avenir.

En cinq ans suivants, avec les mêmes ressources à peu près qu'auparavant, nous pourrions poursuivre notre travail jusqu'à son achèvement et notre ouvrage serait de grande valeur en dépit des moyens employés. Ce plan „quinquennal“ serait le suivant:

- 1) D'après Wiedemann achever l'enquête dans six paroisses.
- 2) Terminer dans tout le pays le relevé toponomique.
- 3) Continuer pour la plus grande partie le recueil idéologique. Autant que possible mener jusqu'au bout le questionnaire pour toutes les classes de significations, les plus importantes sur 3 à 5 points.
- 4) En vue de l'Atlas linguistique d'Estonie à paraître rassembler les données touchant les différences de langue les plus importantes dans chaque paroisse (2 à 4 points).
- 5) Continuer le recueil de textes dialectaux dans chaque paroisse, autant que possible en divers points également.
- 6) Achever pour chaque paroisse le questionnaire du Supplément Lexical.
- 7) Continuer à fournir pour chaque paroisse les caractéristiques phonétiques et morphologiques.
- 8) Arranger un relevé des noms de familles et des plus anciens noms de baptême pour chaque paroisse.
- 9) Organiser les recherches de phonétique expérimentale d'après les aires dialectales les plus importantes.

Pour finir nous voudrions exprimer notre reconnaissance à ceux qui ont aidé matériellement notre œuvre et à ceux qui ont pris une part active au travail d'enquête. Et parce que nous avons réuni et ce que nous espérons rassembler encore, nous souhaitons que ce trésor linguistique devienne plus riche dans l'avenir et qu'il soit utilisé plus qu'il ne l'a été jusqu'à présent.

No 18 (14.2.03) -20 PEA 158/17 (1956)
RIIGIBRASVOKOGU EA 6950

Hind 50 senti.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

10100 00092157 3

www.books2ebooks.eu

eBooks from your library by

eod | eBooks on Demand

digitised by

National Library of Estonia

